

Žena u Došenovoj "Aždaji sedmoglavoj"

Milić, Sonja

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:135179>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnost i pedagogije

Sonja Milić

Žena u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Katedra za staru hrvatsku književnost
Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije

Sonja Milić

Žena u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: teorija i povijest književnosti

Mentor: prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 3. rujna 2019.

Sonja Milic', 0122223284

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Prosvjetiteljstvo - razdoblje Došenova stvaranja	5
3. Slavonska književnost u osamnaestom stoljeću	7
4. Biografija Vida Došena.....	8
5. Položaj žene kroz povijest književnosti.....	10
6. <i>Aždaja sedmoglava</i>	11
6.1. Došenov stil.....	12
6.2. Položaj žene u Došenovoj <i>Aždaji sedmoglavoj</i>	13
6.2.1. Utjecaj slavanskog kola na moral žene	14
6.2.2. Složeni kontekst bračnog života slavonske žene	16
6.2.3. Odnos dviju žena - snahe i svekrve	17
6.2.4. Usporedba žene sa životinjama	18
6.2.5. Odjeća i ukrašavanje žena	20
7. Zaključak.....	21
8. Izvori i literatura	22

Sažetak

U ovom se završnom radu istražuje položaj žene u djelu Vida Došena *Aždaja sedmoglava* (1768). Nakon uvodnoga dijela u kojemu se prikazuju bitne odrednice prosvjetiteljstva, razdoblja u kojemu je živio i stvarao Vid Došen (o. 1720-1778), slijedi poglavlje u kojemu se opisuju značajke slavonske književnosti 18. stoljeća, a zatim poglavlje u kojemu se govori o Došenovim biobibliografskim podacima. U radu se najprije daje sažeti prikaz položaja žene do kraja 18. stoljeća, a zatim se u središnjem dijelu rada istražuje položaj žene u *Aždaji sedmoglavoj*. Pozornost je posebice usmjerena na istraživanje utjecaja slavonskoga kola na moral žene, zatim se istražuju međuljudski odnosi (između muža i žene, svekrve i snahe, na primjer), opis žene (odjeća, ukrašavanje) kao i stilska sredstva kojima je opisana slavonska žena. U zaključnome se dijelu donose spoznaje do kojih se došlo istraživanjem položaja žene u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*.

Ključne riječi: prosvjetiteljstvo, slavonska književnost, Vid Došen, *Aždaja sedmoglava*, položaj žene

1. Uvod

Tema je ovog završnog rada žena u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*. Djelo je objavljeno 1768. godine. Nastalo je u prosvjetiteljstvu, u razdoblju u kojemu se položaj žene počeo popravljati. Za rad je bilo važno prikazati Došenovu biografiju jer nam činjenica o tome da je zaređen kao pop glagoljaš može pomoći u shvaćanju njegova stila. Njegovo pisanje oslonjeno je ponajviše na srednji vijek pa i položaj žene možemo promatrati u tom kontekstu. Ono što potvrđuje srednjovjekovlje u njegovom djelu je izbor stiha te odnos čovjeka i Boga.

Glavni dio rada problematizira položaj žene koji se promatra kroz nekoliko segmenata. Poneki problemi koje se tematiziraju u djelu postoje i danas pa se u radu pokušalo prikazati današnju perspektivu određenih problema, kao i način na koji se ljudi 21. stoljeća nose s tim problemima koji su zanimljivi za shvaćanje položaja žene. U radu je pozornost posebice usmjerena na dva poglavlja iz djela *Aždaja sedmoglava* jer donose najviše informacija o temi kojom se ovaj rad bavi. Poblize je istražen *Ukor III. Od bludnosti* te *Ukor V. Od proždrlosti*. Iako se radi o djelu koje obrađuje sedam smrtnih grijeha, kroz njih Došen zapravo progovara o lošim običajima koji su prisutni u Slavoniji. On želi posebno prosvjetiteljski i didaktički djelovati pa koristi jednostavan jezik kako bi ga što veći broj ljudi razumio. Upravo kroz govor o običajima možemo proučiti i položaj žene. Kada Došen govori o lošem utjecaju kola na ponašanje ljudi, onda se iz toga lako da iščitati njegovo razmišljanje o pogubnom utjecaju kola na patrijarhalni moral žene. U radu je pozornost usmjerena i na uranjenu trudnoću o kojoj govri Došen još u 18. stoljeću, a koja predstavlja društveni problem i u današnjim danima. U *Ukoru V. Od proždrlosti* Došen se posebice okomio na slavonske svatove. Kroz taj običaj možemo pratiti njegovo viđenje žena, gdje on u jednom trenutku preporuča mužu i nasilno ponašanje prema ženi. Kao posebna se tema istražuje odnos između snahe i svekrve koji je uspoređen s današnjim. Žena se u djelu često uspoređuje sa životinjama, ponajviše sa zmijom. Ovakvo viđenje žene pokušalo se obraditi kroz biblijsku priču o *Zmiji u vrtu*. Zadnje na što se u radu obratila pozornost kada je riječ o ženi, njezina je ljubav prema odjeći i ukrašavanju. Na kraju se u zaključnome dijelu rada sažeto donose spoznaje do kojih se došlo istraživanjem položaja žene u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*.

2. Prosvjetiteljstvo - razdoblje Došenova stvaranja

Prosvjetiteljstvo je u panonskom dijelu Hrvatske odigralo jednaku ulogu kao što je renesansa odigrala na Jadranu, a reformacija u kajkavskoj Hrvatskoj (Jelčić, 2004: 126).

Hrvatska književnost 18. stoljeća smatra se dijelom općeg duhovnog pokreta – prosvjetiteljstva. Prosvjetiteljstvo obuhvaća cjelokupnu umjetnost i filozofiju, a u povijesti književnosti često se uzima za zasebno književno razdoblje ili kao sastavni dio epohe nazvane „klasicizam i prosvjetiteljstvo“.¹ To je doba u čijem se središtu nalazi čovjek, čija se individualna odgovornost posebice ističe. Razdoblje je to u kojemu je došlo i do značajnih znanstvenih otkrića kao što je znatan napredak empirijskih prirodnih znanosti (mehanike, fizike i njihovih primijenjenih disciplina), a temelj svih napredovanja bio je progres matematike. Prosvjetiteljstvo predstavlja razdoblje u kojem se ističe »hrabrost« koja od čovjeka traži da se osloni na samoga sebe i na svoje duhovne moći i preuzme odgovornost za svoja djela i spoznaje. Riječ *kritika* smatra se ključnom riječju prosvjetiteljstva.² Dominiraju raznoliki stilovi, književne tehnike i žanrovi. Lako se može uvidjeti kako postoje različite povijesne konotacije pojma prosvjetiteljstvo, može ga se shvatiti u kontekstu prosvijećenog apsolutizma, kao filozofsku doktrinu, građanski pokret. U kontekstu ovog rada na prosvjetiteljstvo se gleda kao na jednu struju u staroj slavonskoj književnosti na čijem čelu se nalazio Matija Antun Reljković. Autori tog razdoblja bili su didaktično-moralno orijentirani, a kroz svoja djela željeli su doprijeti do puka (Pšihistal, 2011: 34).

Dva su čimbenika uvjetovala razvoj hrvatske književnosti 18. stoljeća. Kao prvo to su političke prilike te okolnosti u kojima su se našli pojedini naši krajevi, a drugo su ideološke i filozofske idejne struje, rođene u Europi, koje su s raznih strana dolazile do Hrvatske. Osamnaesto stoljeće nastavilo je sve one nevolje koje su Hrvate tištile prethodna dva stoljeća. U nekim sferama situacije su se i pogoršale jer je nedostatak slobode Hrvatske bio sve tragičniji. Iako se Slavonija oslobodila to nije znatno utjecalo na njezin razvitak pošto se našla pod novim gospodarom Austrijom koja je vodila računa samo o pronalasku što većeg broja vojnika i bržem izvoru bogaćenja. Život naroda u siromaštvu i neznanju odrazio se i na književni život Slavonije kojim se bavio mali broj učenih i naobraženih (Bogišić, 1973: 7).

¹ Uremović, Petra. Hrvatska književnost u 18. stoljeću. URL <http://hrvatskijezik.eu/hrvatska-književnost-u-18-stoljecu/> (3.12.2017.)

² Prosvjetiteljstvo. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009. URL <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50722> (1.7.2019.)

U skladu s društvenim i ideološkim pokretim u svijetu i u Hrvatskoj je postojalo uvjerenje u presudnu moć moralno-odgojnoga djelovanja književnosti i knjige. Glavnu riječ u prosvjetiteljstvu imaju crkveni ljudi. Prosvjetiteljstvo se u Hrvatskoj suprotstavlja revolucionarnim i naprednim idejama i zadržava na želji da narod pouči i prosvjetli u njihovu svakodnevnom životu. Želja je to da se knjiga približi puku i da pokrene narod iz neznanja u kojem se već stoljećima nalazilo. Književnici toga vremena stalno upozoravaju na potrebu sveukupnog napretka i nužnosti općeg obrazovanja te se zalažu za mijenjanje starih običaja. „Brigu za napredak i prosvijećenost čovjeka redovito je pratila i dublja i šira namjera da se iz zaostalosti i mrtvila probudi čitav kraj, čitav narod“ (Bogišić, 1973: 14).

3. Slavonska književnost u osamnaestom stoljeću

U drugoj polovici osamnaestog stoljeća posebno oživljuje slavonska književnost. Javlja se veći broj struja, a poticaji za stvaranje dolaze izvana. Veliku ulogu imaju crkveni redovi pa se uz franjevce javljaju i jezuiti. Dva spomenuta crkvena reda posebnu ulogu odigrali su u otvaranju škola (Vodnik, 1994: 7). U Vodnikovoj studiji *Slavonska književnost VIII. vijeka* može se zamijetiti kako je Došenova *Aždaja sedomglava* izostavljena. Uopće se ne spominje nabožno-ulitarna literatura jer po njemu ne udovoljavaju ni stilskim niti esetskim kriterijima (Pšihistal, 2011: 69). Slavonci su upozoravali na loše običaje i mane svakodnevnog seljačkog načina života. Došen, kao pisac slavonskog kruga, pisao je protiv kola, pirovanja, neumjerenosti u jelu i piću, ljubakanja. O sličnim temama pisao je i Reljković koji je upozoravao Slavonce na njihovu zaostalost u građenju kuća i nepismenost. Oni su bili uvjereni kako su njihova praktično-odgojna djela najbolji i najbrži način prema preporodu cijelog kraja (Bogišić, 1973: 14). Došen je svoje stvaralačke godine proveo upravo u Slavoniji koju je veoma dobro poznao. Upoznao je narod, običaje i uvidio njihove probleme. Upoznavši slabe strane Slavonije Došen je odlučio prosvjeđivati narod u slavonskim selima, a sredstvo za djelovanje postaje mu pero. Zalaže se za promjenu Slavonije, želi da se ona oslobodi nametnute primitivnosti, zaostalosti u koju su je bacila tuđinska nastojanja (Blažek, 1981: 43-47). Lako je zamjetiti kako je Reljkovićeve i Došenova motivacija jednaka odnosno njihova želja je da privedu vjerni puk nebeskom putu. Došenova polazišna točka vezuje se uz njega kao svećenika glagoljaške tradicije po čemu je on naslijedio srednjovjekovnu misao o čovjeku i životu. Došenovo razmišljanje podrazumijeva Boga iznad svega, njega je nemoguće shvatiti i potrebno ga je samo ponizno služiti (Bilić, 2007: 32). Došenov svjetonazor i životopis usko je povezan s Reljkovićevim i Blagojevićevim. Ova tri autora pripadala su različitim staležima, ali su gajili veliku naklonost prema seljačkom puku kojemu su i namjenili svoje tekstove. Iako je svaki tekst ovih autora opterećen i istovi biografskim elementima njihovo je značenje istovjetno pa se često i proučavaju komparacijom. Djela ovog vremena u Slavoniji nastaju kao refleks ideja jozefinsko-terzijanskoga apsolutizma. Njihova glavna tendencija jest privesti neuki seljački puk prema socijalnom, ekonomskom i kulturnom napretku. Njihova pouka donosi se u slikama iz života tadašnje Slavonije kroz oslikavanje narodnog života (Pšihistal, 2011: 61-64).

4. Biografija Vida Došena

Bio je zanimljiv životni put Vida Došena. Uz njegovo ime vežu se brojne nepoznanice koje književni povjesničari različito razrješavaju. Rodio se u Tribnju, selu ispod Velebita oko 1720. godine. O godini njegova rođenja možemo pronaći u različitim pisaca različite podatke. Ipak, najpouzdanije podatke o tome pitanju pronalazimo u izvještaju kanonskih vizitacija. Iz osnovnih dokumenata ili nekih podataka od samog Došena ne saznajemo ništa o njegovim roditeljima. Povjesničari navode kako se Došenov otac zvao Stojan te da je obnašao službu sudca. Iako nije poznato kako je teklo početno školovanje Vida Došena, pretpostavlja se da je prvo njegovo školovanje bilo glagoljaško pa ga je 1744. godine ninski biskup Toma Nečić zaredio za popa glagoljaša. Kako je bio željan novog znanja, njegov život uskoro je morao krenuti prema sjeveru pa će ostatak njegova života i književnog rada biti povezan uz sjevernu Hrvatsku (Djamić, 1981: 31). U Križevcima je učio humanističke znanosti, a od 1747. do 1749. sluša filozofiju kod isusovaca u Zagrebu gdje obnaša službu kapelana u sjemeništu svetog Josipa. Godine 1751. Došen odlazi u Graz gdje studira teologiju. Njegov seukupni studij trajao je 5 godina. Od godine 1754. do 1756. obnaša službu u Požegi. Došen je postavljen 13. srpnja 1756. upraviteljem župe u Duboviku (Karakas, 2004: 73). Župa je bilo dosta velika, a sela koja su pripadala toj župi dosta udaljena te povezana lošim prtenim putevima. Bilo je vrlo teško izdržati fizičke napore koje je on morao podnositi, a uz to i zdravlje mu je bilo dosta slabo. Vid Došen umro je 6. Travnja 1778. te je pokopan u kapeli sv. Stjepana na groblju susjednog sela Glogovice, gdje mu je postavljena nadgrobna ploča „po prijatelju svom Antunu Mandiću, biskupu đakovačkomu” (Matić; Djamić, 1969: 8). Svim ovim nepoznaticama koje se vežu uz Došenovo ime može se pridodati i ta da se ne zna kako on izgleda, odnosno iako se tragalo za njegovim portretom on i dalje nije pronađen (Djamić, 1981: 40).

Došenov književni rad po svojoj intonaciji i karakteru usklađen je s didaktičko-moralizatorskim nastojanjima slavonskih pisaca (Bogišić, 1973: 147). Boravak među seoskim svijetom i život u narodu uvelike je utjecao na Došena te je on shvatio kako je Slavoniji prijeko potreban rad oko pučke prosvjete (Matić; Djamić, 1969: 8). Kako je Došen bio suvremenik Matije Antuna Reljkovića i očito pod njegovim utjecajem, mnogi ga smatraju Reljkovićevim epigonom. Prvo Došenovo djelo vezano je upravo za Reljkovića. Kada je objavljen *Satir iliti divji čovik*, pojavio se anonimni Slavonac pod pseudonimom Tamburaš i objavio knjižicu u kojoj oštro kritizira Reljkovića. Tada je Došen odlučno branio *Satira* u knjizi *Jeka planine, koja na pisme Satyrav i Tamburaša Slavonskog odjekuje i odgovara*. Iako ju je objavio

anonimno, suvremenici su prepoznali njegov stil (Karaklaš, 2004: 75). Braneći Reljkovića Došen je posegnuo za oštrijim riječima nego što ih je upotrijebio sam Reljković u svojoj samoobrani (Jelčić, 2004: 126). *Jeka* se može smatrati i najvažnijim izvorom poznavanja prve polemike i književne svađe u slavonskoj književnosti (Georgijević, 1969: 248). Upravo si je djelom *Jeka planine* Došen stekao osobito mjesto u povijesti hrvatske književnosti te se zbog tog djela može smatrati kako je on predstavljao važnu književnokulturnu sastavnicu onog doba (Tatarin, 2018: 40, 45).

Iako su i Reljković i Došen imali isti cilj među njima ipak postoji velika razlika. To je vidljivo po njihovim načinima reagiranja, u tome kako izriču svoje stavove te po intenzitetu i karakteru doživljaja i iznošenja svojih preokupacija. Reljković je kao učitelj koji strpljivo propovijeda i dokazuje bio staložen, smiren te pun mjere i takta. Došen je oštar i nemilosrdan kritičar koji bez ikakvog obzira i razumijevanja iznosi svoje stavove. I Reljković je upozoravao na različita zla koja dolaze iz društvenog života, no Došen je o tome govori s više bijesa i oštine. „On djeluje kao zakuhtala mašina koja želi jednim zahvatom odijeliti zlo od dobra pa zlo žigosati i uništiti“ (Bogišić, 1973: 148).

5. Položaj žene kroz povijest književnosti

Položaj žene mijenjao se kroz povijest. U književnosti ženu možemo promatrati kao ženu-autoricu te ženu-lik. Za kontekst ovoga rada važno je dijakronijski promotriti što se događalo sa ženom u povijesti književnosti.

U srednjem vijeku žena nije sudjelovala u kulturnom životu, ona je bila objekt, pasivno biće te sporedni lik ocrtan u većem broju slučajeva negativno nego pozitivno. Iz judeo-kršćanske i antičke tradicije dolazi koncepcija demonske žene koja je zavodnica. U *Tkonskom zborniku* pronalazi se prva poznata pjesma protiv žena u hrvatskoj književnosti. U toj pjesmi osmercima glagoljaš ženu uspoređuje sa zmijom, žena je izvor erotskih užitaka, a zaključak pjesme govori kako svaki muškarac treba izbjegavati ženu. S dolaskom renesanse počinje se žena opjevavati u petrarkističkoj poeziji. Žena se shvaća kao uzvišena, plemenita te odvažna. U raznim traktatima može se uvidjeti uzdizanje žene iznad muškarca, u ovom stoljeću nastaje i prvi ženski mit oko pjesnikinje Cvijete Zuzorić. S druge strane, u realnom životu žena je u potpunosti bila neslobodna. Sedamnaesto stoljeće nije unijelo neke novosti u odnosu prema položaju žena osim što je dodatno zaoštrilo ambivalentni stav koji je naznačen u prethodnom stoljeću. U osamnaestom stoljeću dolazi do demokratizacije kulture, građanski slojevi sve više sudjeluju u kulturnom životu, a stvara se i čitateljska publika iz svih slojeva društva. Ovo stoljeće obilježeno je intenzivnim sudjelovanjem žena u književnoj kulturi, neke od književnica koje su obilježile žensko pismo ovog stoljeća su Lukrecija Bogašinović, Anica Bošković, Katarina Patačić. Njihova djela sadržavaju specifične osobine stoga se ovo stoljeće može smatrati početkom ženskog pisma u hrvatskoj književnosti (Fališevac, 2003: 118-137).

Položaj žene u vremenu u kojemu je Došen stvarao bitno se promijenio pa je svakako zanimljivo vidjeti njegov način prikazivanja žene koji je u duhu srednjovjekovne tradicije.

6. *Aždaja sedmoglava*

Svoje nepokolebljive i nemilosrdne stavove dokazao je Došen u pučko-prosvjetiteljskom epu *Aždaja sedmoglava bojnim kopljem udarena i nagrađena* koje izlazi 1768. godine (Bilić, 2007: 32). Ovo djelo smatra se glavnim Došenovim djelom u kojem on sebe na samoj naslovnici naziva „Dalmatinom od mora velebitskog“. Radi se o spjevu o sedam smrtnih grijeha u kojem se Došen bori protiv narodnih mana i poroka više kao svećenik, a manje kao pjesnik. Pokazuje razuzdanost i opacine griješnika i njihovih pokvarenih života (Bilić, 2007: 32). Došen nije prvi koji je pisao o sedam smrtnih grijeha, sto godina prije njega učinio je to Juraj Habelić u svome djelu *Pervi otca našega Adama greh*. U tom djelu Habelić progovara u duhu katoličke obnove te protureformacije (Jelčić, 2004: 126). Upravo zato može se reći kako ono što Habelićevo djelo predstavlja kajkavskoj književnosti, Došenovo predstavlja slavonskoj (Georgijević, 1969: 249).

Ep se sastoji od sedam pjevanja – ukora (sedam glavnih grijeha): oholost, lakomost, bludnost, zavidnost, proždrljivost, srditost i lijenost, kojima prethodi uvodno poglavlje *Trublja na ogled megdana sazivajuća*. *Aždaja sedmoglava* pisana je osmercem s parnim rimama (aa,bb). Kako je dobro poznao literaturu, pretpostavlja se da osmerac uzima iz dubrovačke književnosti. Došen se u svojoj glagoljaškoj naobrazbi imao priliku upoznati s hrvatskim glagoljaškim osmercem, tipičnim i najčešćim stihom srednjeg vijeka (Bogišić, 1981: 22). Jezik je štokavska ikavica, a leksik bogat i neuglađen kako bi djelo lakše mogli razumijeti i oni najneobrazovaniji. Drugo izdanje ovog djela priredio je David Starčević, 1865. u Zagrebu (Karakas, 2004: 76).

Predmet za *Aždaju sedmoglavu* uzeo je Došen iz kršćanske moralke. Praktična primjena općih misli na svakidašnji život naroda, među kojim je živio, dala je Došenu priliku da prikaže narodni život s njegovim navikama i porocima i da iznese svoje misli o tome kojim bi putem trebao narod poći prema budućnosti. Došen je hvatao pojedine momente iz života u Slavoniji koje je *šibao* u svojim Ukorima (Matić; Djamić, 1969: 12). Želeći biti djelotvoran i oštar, a nimalo tolerantan Došen je uskladio svoje raspoloženje sa svojim rječnikom. Upravo taj izričaj koji je sam stvorio nosi svu težinu jednog kazivanja i čini Došena jedinstvenom pojavom u starijoj hrvatskoj poeziji (Bogišić, 1973: 148).

Sam naslov djela *Aždaja sedmoglava* upozorava kako slijedi nemilosrdan susret. Odmah nakon *Trublje* pjesnik upotrebljava termine prikladne pravom ratnom sukobu. *Trublja* se javlja „na sve strane odliže“ i „na pomoć zove vojsku“ i „sakuplja vitezove“ (Bogišić, 1981: 16):

da tko kripko srce ima,
bojno koplje hitro prima
te aždaji na megdanu
nek viteški dade ranu. (41)³

6.1. Došenov stil

Razmišljanje o Došenovom stilu vraća nas u prošlost. Došen je stvarao na relaciji dobra i zla služeći se poznatim srednjovjekovnim obrascem. Srednji vijek obilježen je razmišljanjem o mudrom Bogu kojega nije moguće shvatiti nego samo služiti. Ona osoba koja se udalji od Boga ostat će bez blagoslova i zaslužiti će prokletstvo. Čovjek je, prema srednjovjekovnoj misli, uvijek podložan grijehu. Osim same temeljne misli koja je nastala na srednjovjekovnom obrascu važanim se stavlja i izbor stiha. Došen piše srednjovjekovnim simetričnim osmercem sljubljene rime. Tim načinom Došen nije prihvatio samo srednjovjekovne životne norme nego i način kazivanja. Ne treba smetnuti s uma i to kako u vremenu u kojemu je Došen stvarao još uvijek je veliki primat imao barok čiji odnos prema svijetu producira srednjovjekovni stil. U tome smislu Došenova oštrina, psovke i nemilosrdnost slažu se s baroknim nastojanjima intenziviranja stvari prirodnom dinamikom riječi (Bogišić, 1981: 21-23). Došen koristeći živi i komunikativni izraz izlaže niz uvjerljivih naturalističkih slika. Njegov ekonomični i intenzivni naturalizam ima uporište u propovjedačkoj produkciji stoljeća u kojemu je stvarao. Koristio se ironijom kako bi napao ljudsku glupost i zabludu. On se zalaže za poniznost, skromnost, blagost i umjerenost (Sablić-Tomić; Rem, 2003: 110-111). Glavne karakteristike Došenova stila su ton žestine i odlučnosti. Ove značajke njegova stila ponajviše dolaze do izražaja u „ukoru trećem“ i „ukoru petom“ (Bogišić, 1981: 17). Došen je crkveni moralist koji je pisao u duhu katoličke obnove. Reljkovićeve impulse koristio je kako bi napao stanje morala i loše običaje narodnog života Slavonaca (Georgijević, 1969: 252). Kambol za Došena kaže kako je on „jedan od onih moralista, kod kojih mržnja na porok ide zajedno s gađenjem; on

³ Citirano prema Došen, Vid. 1969. Aždaja sedmoglava. Stari pisci hrvatski, Knjiga 34. Priredili Tomo Matić i Antun Djamić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 39-239.
Sve citate iz navedena djela u završnom radu donosim tako da na kraju citata u zagradu stavljam broj stranice na kojoj se citat nalazi.

katkad s uživanjem prevrće po ljudskim prljavostima, ne zazirući od toga, da stvari nazove pravim imenom“ (Kombol, 1961: 371).

U Došenovom djelu može se pratiti kako jezik osude postupno prekoračuje razinu kršćanske moralke. On ne izbjegava ni satiru kada to okolnosti traže. Došen se služi kalkovima, provincijalizmima i turcizmima kako bi lakše dočarao stanje u Slavoniji. Osuda oholosti, laži, škrtosti i bluda, te neumjerenosti u jelu i piću oduvijek su predmetom šale u slavonskoj regiji. Pri tome se posezalo za različitim oblicima humora i satire pri čemu se naglašavala sociološka komponenta. Od djela epistolarnog humora potrebno je spomenuti još jedno djelo Vida Došena, *Sličnorični odgovor... popu Jovanu iz Pake*. Njegov izuzetan model satire otkriva presjek vremena i društva, bez obzira radi li se o pozitivnom ili negativnom predznaku. Došen je osobito oštar u oslikavanju navika i poroka što se može smatrati rezultatom njegova školovanja u Grazu. U slavonskih pisaca moguće je promatrati kako komično izvire iz pojave društvenog značenja. Izbor leksika i morfonoloških varijanata motiviran je i fonostrukturu riječi kao i osebnom eufonijskom te ritmičkom konstrukcijom. Došen iznenađuje svojim rječnikom kada crta stvarnost po etičkom značenju. Njemu je jezik u službi humora te pomaže tako da pojam komičnog otkrije svoje društveno značenje (Švagelj, 1981: 61-66). Iz obilja primjera Došenova rječnika može se spomenuti naziv *kučka* koji Došen upotrebljava kada želi pokazati dvoličnost u ponašanju snahe prema svekrvi.

„Prikosutra već do ručka

Bit će kipra, bit će **kučka**,

A po ručku vrag pakleni

Baba i tko nju ošteni.” (154)

6.2. Položaj žene u Došenovoj *Aždaji sedmoglavoj*

Došenov tekst, kao i većina tekstova slavonskih pisaca ovoga razdoblja, govori o tome kako su živjeli Slavonci. Možemo iščitati njihova vjerovanja, izgled kuća, što su slavili i na koje načine, kako su se odijevali. Saznajemo i o njihovim radnim navikama, demografskoj situaciji i mentalnoj dispoziciji. U radu se poseban naglasak stavlja na istraživanje položaja žene u 18. stoljeću. Čitajući *Aždaju sedmoglavu* možemo pronaći stihove u kojima Došen govori o

„pustopašnosti“ ženskog svijeta, pogubnom igranju u kolu, uranjenoj trudnoći, ženskoj skitnji, odnosu svekrve i snahe (Pšihistal, 2011: 69).

6.2.1. Utjecaj slavonskoga kola na moral žene

Došenova *Aždaja sedmoglava* zanimljiva je kao informacija o slavonskom folkloru. Ona upozorava na neke pojedinosti narodnih običaja u kojima Došen vidi prigodu za grijeh i povod za zlo (Bogišić, 1973: 149). Jedan od običaja koji Došen zamjera Slavoncima i koji smatra izvorom nemoralna i mnogih drugih zala je i kolo. Slavonsko kolo je po njemu uzrok mnogih nevolja i pogubno utječe na patrijarhalni moral žene (Karaklaš, 2004: 75). Iz stihova koji slijede možemo vidjeti kako Došen percipira bludnost i kako smatra da ona oduzima mladež već u njihovim najranijim godinama (Bogišić, 1981: 17).

„Žensko ne zna plesti kiku,
a već misli o čoviku;
prije kolo zna voditi
neg u iglu zna uđiti;
ne zna uzet još vretena
a htela bi biti žena;
prije radi biti smlična
neg je s krpom ruhu dična.” (106)

U stihu *prije radi biti smlična* (trudna) vidimo kako Došen progovara i o trudnoći mladih djevojaka. Problem djevojaka koje rano ostaju trudne jest društveni problem koji je konstantno prisutan kroz povijest. Seksualno se ponašanje svakako razlikuje s obzirom na spol, ali veliki značaj ima i društveno okruženje, primjerice socioekonomske odrednice, općenite značajke te odnosi u društvenoj zajednici. Trenutno je prisutan trend smanjenja rađanja u mlađim dobnim skupinama, a pod tim se podrazumijevaju djevojke ispod 20 godina, te porast rađanja u dobi iznad 35 godina. Ovakav je trend karakterističan za razvijene zemlje, a prisutan je i u Hrvatskoj (Kuzman, 2009: 157-158).

Došenu smeta kolo jer smatra da je to instrument pomoću kojega se žene nude većem broju muškaraca. „Ženskinje samo misle na kolo, u čemu se ističu snaše kolarice, snašice skitarice i pomamne kolarice“ (Georgijević, 1969: 250).

„Al u kolo kad ishodi
snaša sebe tad izvodi
gdi očito sebe nudi
međ velikim jatom ljudi...“ (113)

Žene u kolu zavode muškarce i oni posežu za njima i time kolo postaje način na koji se u društvu realizira bludnost.

„Tu pružaju mnogi ruku
za bokove da ju vuku
i jagma se na dvi strane
oko snaše činit stane,
i svak sebi bludno blago
vuče kom je godi drago.“ (113)

U *Aždaji* se progovara i o nastojanju žena da imaju više muškaraca pa tako čitamo stihove u kojima se progovara kako ženi više nisu dosta ni dva muža nego ih želi *jato*.

„Al nikoje sad snašice
nisu samo dvomužnice,
dal čini se da nastoje
da muževa jato broje.“ (110)

Autor se ne obraća samo ženama koje imaju više muževa nego i muškarcima koji pristaju biti sa ženom iako znaju da je ona udana. U želji za prosvjetljenjem takvih muškaraca Došen poseže za dobro poznatim Zlatnim pravilom iz *Biblije*.

U ono vrijeme nastavi Isus poučavati svoje učenike: "Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje da ga ne pogaze nogama pa se okrenu i rastrgaju vas. **Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima.** To je, doista, Zakon i

Proroci. Uđite na uska vrata! Jer široka su vrata i prostran put koji vodi u propast i mnogo ih je koji njime idu. O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze!" (Matej, 7,6.12-14).

Došen se obraća takvom muškarcu kao *lupežu* i pita ga:

„bi li tebi bilo milo
da b' to s tvojom ženom bilo,
drugi lupež da to radi
tvoju ženu da osmradi...“ (119)

Žensko skitanje i pričanje s muškarcima u ovom djelu pretpostavlja postojanje *bludne vatre*.

„istina je to očita
da kad žensko skita
i kad s muškim često zbori,
da tu bludna vatra gori“ (110)

Pjesnik smatra kako žene koje idu u *skitnju* nemaju „zdravu glavu“, odnosno kaže:

„jer skitljiva ženska glava
malokad je posve zdrava“ (109)

Autor govori i o muškarcima koje nije lako svladati pa onda žene kao svoje oružje koriste suze kako bi se omlile muškarcu.

„i jadovno jecat stane
s tim jeda li muško gane
da ju slatko omiluje“ (112)

6.2.2. Složeni kontekst bračnoga života slavonske žene

Došen je posebno oštar prema svatovima i običajima koji se vežu uz njih. U slavonskim svatovima previše se troši na jelo, piće i darivanja, a narod se u pretjeranoj mjeri prepušta

uživanjima „pa se zna dogoditi da seljak nakon takvih svatova padne na prosjački štap“ (Karaklaš, 2004: 75). Kada se mladi uzmu po običaju žive u mladoženjinoj kući. Došen progovara o tome kako se mlada želi svidjeti ukućanima kada dođe u njihov dom.

„Kad snašica u dom dođe
Valja nikog da ne prođe
I ljubljenja ne omali“ (154)

U djelu se navodi kako se mlada zna stidjeti svoga muža, ali da to zapravo ne predstavlja njezino pravo lice.

„Od muža se mnoga stidi,
a divera u mrak slidi“ (156)

Muž bi trebao biti stalno na oprezu, paziti na ženino ponašanje, a ukoliko je potrebno ne treba se libiti istući ju.

„šaka ima u čovika,
a u žene ima kika,
ima štapa uvijati...“ (156)

6.2.3. Odnos dviju žena - snahe i svekrve

O lošem odnosu svekrve i snahe često se piše u književnim djelima. Ovaj problematičan odnos tematizira Došen u *Aždaji* pa kaže:

„A kad druge već izbali
Na svekrvu tad navali,
Koju premda već ne trpi“ (154)

Autor tvrdi kako ta ljubav neće dugo trajati, odnosno već sutra će snaha drugačije govoriti o svekrvi.

„Sad ju zove: majko mila!,
A sutra će biti kobila,

Prikosutra već do ručka
Bit će kipra, bit će kučka,
A po ručku vrag pakleni
Baba i tko nju oštene.” (154)

Već i u *Bibliji, Novom zavjetu*, možemo tragati za korjenima ovog neprijateljskog odnosa:

Oganj dođoh baciti na zemlju pa što hoću ako je već planuo! Ali krstom mi se krstiti i kakve li muke za me dok se to ne izvrši!. Mislite li da sam došao mir dati na zemlji? Nipošto, kažem vam, nego razdjeljenje. Ta bit će odsada petorica u jednoj kući razdijeljena: razdijelit će se trojica protiv dvojice i dvojica protiv trojice - otac protiv sina i sin protiv oca, mati protiv kćeri i kći protiv matere, svekrva protiv snahe i snaha protiv svekrve. (Luka 12,49-53)

Navedeni citat zanimljiv je i filozofima jer preko njega analiziraju kršćanstvo kao vjeru koja može biti shvaćena kao mač koji razdvaja i oslobađa. Pa tako Žižek na osnovi ovog, i nekih drugih citata, zaključuje kako je nasilje nešto što se nalazi u srži kršćanskog pojma ljubavi prema bližnjem (Žižek, 2009: 15).

Može se zamjetiti kako je pojavnost lošeg odnosa među svekrvom i snahom veoma star. Kako govorimo o napetosti koja nije tako rijetka i s kojom su se susrele mnoge žene, zanimljivo bi bilo promotriti ga iz današnje perspektive. Kako danas živimo u virtualnom svijetu, problemi koji se javljaju u odnosu svekrva-snaha počinju izlaziti izvan četiri zida. Na Croatian web corpusu hrWaC zabilježena je pojavnost riječi svekrva 8.164 puta dok se riječ snaha spominje više od upola manje, odnosno 3.587 puta. Većinom se radi o člancima koji savjetuju kako se nositi sa svekrvom, a žene ispovijedaju i svoja iskustva te pomažu savjetujući jedna drugu.

6.2.4. Usporedba žene sa životinjama

Došen je bio crkveni čovjek, svećenik, pa je njegov pogled na ženu u tom smislu posebno zanimljiv. Ne gleda na nju kao na ravnopravnu muškarcu nego svoje mišljenje temelji na biblijskoj priči o *Zmiji u vrtu* prema kojoj je žena izvor grijeha i ona pripada muškarcu. Patrijarhalnom konstrukcijom može se smatrati Evin čin na koji se gleda kao na neposluh koji je kažnjen krivnjom i izgonom te podređenošću Adamu (Kodrnja, 2008: 47).

„Bog i narav svitu dade,
muško žensko kad zapade,
nek muž vlada svojom ženom
sebi dužno podloženom.“ (118)

U djelu se žena uspoređuje s raznim životinjama koje pretpostavljaju dodatno negativno značenje (uspoređuje ju na primjer sa zmijom, zvijerima, vidrom).

„Zvir je takva bludna žena.“ (109)

„...ali snaša, bludna vidra...“ (116)

Posebice je zanimljiva usporedba žene sa zmijom. U tom kontekstu zanimljivo je pogledati i čestotu motiva *zmije*. U *Ukoru od bludnosti* može se zabilježiti pojava riječi *zmija* najmanje četrnaest put.

„Od naravi zmija ima
da njoj vazda biva zima,
ali s muškim kad se svije,
onda, vele, da se zgrije,
i kada se bludno zgrije,
plod pogani tad dobije.“ (110)

Sintagme poput *žena-zmija* ili *ona je zmija* ušle su u svakodnevnu konverzaciju i nose negativno značenje. Lako je uočiti kako se negativno značenje zmije uvijek veže uz žene dok bi sintagma *muškarac-zmija* ostala nejasna. Rodno povezivanje žene i zmije dolazi iz mitske svijesti te povijesti rodni odnosa i hijerarhizacije moći. Simbol zmije prati sve civilizacije i kulture te ima bezvremensko i univerzalno značenje. Kako vrijeme prolazi tako se i značenje simbola mijenja pa se atribucije razlikuju ovisno o dijelu svijeta. Za kontekst ovog rada značenje zmije dobiva se iz *Mita o izgonu*. U tom *Mitu* zmija je shvaćena kao puzava zavodnica koja je kriva za izgon iz raja. Shodno tome, u *Aždaji* pratimo biblijsko, odnosno mitsko, utemeljeno gospodarenje muškarca nad ženom (Kodrnja, 2008: 93-95).

6.2.5. Odjeća i ukrašavanje žena

O životu slavonske žene govori i njezina odjeća i ukrašavanje.

„Za barjak se snaša brine,
za odiću i haljine:
odiju se i nakite
i stim muška srca mite
da na bludni pazar grnu“ (115)

Pojam fizičke ljepote nešto je što se konstantno kroz povijest problematizira. Ljudi su se oduvijek željeli približiti vladajućem estetskom idealu (Vujačić, 2008: 108). Vidimo kako i u ovom razdoblju povijesti postoji karakteristična želja žena da izgledaju lijepo, posebice na javnim mjestima.

„Za sastanke i pazare
mnoge žene vrlo mare.“ (107)

Umberto Eco objavio je knjigu *Povijest ljepote* koja je doživjela veliki uspjeh. U njoj se, između ostalog, problematizira i mit o muškarcu koji predstavlja „promatrača“, a žena predstavlja „objekt gledanja“. Riječ je o stereotipnom prikazivanju slike žene, ali i muškarca (Labaš; Mihovilović, 2014: 176). Ovakav prikaz prisutan je kroz povijest pa do današnjih dana. Znamo da se odjeća i način ukrašavanja žena mijenjao, ali ono zajedničko povijesti i današnjim danima jest postojanje estetskih ideala. Današnji estetski ideal rezultat je medijskog diktata (Labaš; Mihovilović, 2014: 181).

7. Zaključak

Proučavajući položaj žene u Došenovom djelu *Aždaja sedmoglava* može se zaključiti kako njezin položaj više odgovara srednjovjekovnom nego prosvjetiteljskom u kojemu je autor živio i stvarao. Glavni motiv Došenova stvaranja svakako je prosvjetiteljski i didaktični. Djelo se oslanja na *Bibliju* i kršćanskih sedam smrtnih grijeha kroz koje progovara o lošim običajima i navikama naroda s kojim je živio. U središnjem dijelu rada analizirao se položaj žena u običajima poput slavonskog kola te svatova. Kolo predstavlja prigodu za grijeh, ono je instrument pomoću kojega se žene nude većem broju muškaraca. U kolu se realizira bludnost, ono je uzrok trudnoća u mladih djevojaka. Problem trudnoća u mladoj dobi nešto je što je vezano i za sadašnjost pa se u radu donosi i istraživanje koje pokazuje pad trenda rađanja djevojaka ispod 20 godina. U djelu se donose i citati iz *Biblije* na osnovu kojih Došen iznosi svoje temeljne teze. Došenov savjet muškarcima da se ne libe udariti ženu ukoliko je potrebno može se povezati s tumačenjima kršćanstva kao vjere u kojoj je nasilje nešto što se nalazi u srži kršćanskog pojma ljubavi prema bližnjem. Posebice je zanimljivo promotriti loš odnos između svekrve i snahe, koji je prisutan i danas. Postoji veliki broj članaka koji danas ženama savjetuju kako da prepoznaju da ih svekrva ne voli, kako da se one postave itd. Došenov neblagonakloni odnos prema slavonskoj ženi dolazi do izražaja i u usporedbama u kojima je žena najčešće uspoređena sa zmijom. Usporedba žene sa zmijom u ovom djelu proizlazi iz biblijske priče po kojoj je zmija izvor grijeha i zavodnica. Na osnovi te priče proizlazi i Došenov stav o tome kako muškarac treba gospodariti svojom ženom. U opisivanju žene u Došenovoj *Aždaji* prevladavaju, dakle, negativne konotacije, pa čak i onda kada se govori o ukrašavanju i odjeći, odnosno o modi koja je promjenjiva, ali uvijek prisutna povijesna kategorija.

8. Izvori i literatura

Došen, Vid. 1969. Aždaja sedmoglava. Stari pisci hrvatski, Knjiga 34. Priredili Tomo Matić i Antun Djamić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 39-239.

*

Bilić, Anica, 2007. Stereotip raspojasane Slavonije. Vinkovci: Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci.

Blažek, Pavle. 1981. Zemlja u djelu Vida Došena. Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću [ur. Josip Roglić]. Osijek: JAZU, 43-48.

Bogišić, Rafo. 1973. Zbornik stihova i proze 18. stoljeća. Zagreb: Zora matica Hrvatska.

Bogišić, Rafo. 1981. Neka obilježja stila Vida Došena. Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću [ur. Josip Roglić]. Osijek: JAZU, 15-29.

Djamić, Antun. 1981. Vid Došen u dokumentima i u literarnim povijestima. Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću [ur. Josip Roglić]. Osijek: JAZU, 31-41.

Fališevac, Dunja. 2003. Žena-autorica i lik žene u hrvatskoj novovjekovnoj književnoj kulturi: od XVI. do XVIII. stoljeća. Zbornik zagrebačke slavističke škole 2002. [ur. Stipe Botica]. Zagreb: Filozofski fakultet, 118-137.

Georgijević, Krešimir. 1969. Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u Sjevernoj Hrvatskoj i Bosni. Zagreb: Matica hrvatska.

Ilustrirana Biblija mladih. 1968. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jelčić, Dubravko. 2004. Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne. Zagreb: Naklada Pavičić.

Karakaš, Jure. 2004. Mačevi, topovi, muze i popovi: Značajne ličnosti iz naše prošlosti, Zagreb: Nova knjiga Rast.

Kodrnja, Jasenka. 2008. Žene zmiје - rodna dekonstrukcija. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Kombol, Mihovil. 1961. Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda. Zagreb: Matica hrvatska.

- Kuzman, Marina. 2009. Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja, *Medicus*, 2-18, 155-172.
- Lambaš, Danijel; Mihovilović, Maja. 2014. Mediji i konstruiranje mita o ženskoj ljepoti. Žena kroz povijest: Zbornik radova sa znanstvenog skupa *Dies historiae* 2012. [ur. Matea Jaležić, Petra Marinčić]. Zagreb: Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“.
- Pšihistal, Ružica. 2011. Satir nije divji čovik: Studije, članci i eseji o slavonskoj književnosti. Osijek: Ogranak Matice hrvatske u Osijeku.
- Sablić-Tomić, Helena; Rem, Goran. 2003. Slavonski tekst hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska.
- Švagelj, Dionizije. 1981. Prilog Vida Došena epistolarnom humoru i satiri stare slavonije. Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću [ur. Josip Roglić]. Osijek: JAZU, 61-78.
- Tatarin, Milovan. 2018. Na korist i zabavu Slavonaca: Rasprave i prilozi slavonskoj književnoj kulturi 18. i početka 19. stoljeća. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vodnik, Branko. 1994. Slavonska književnost u XIII. vijeku. Vinkovci: Slavonska naklada Privlačica.
- Vujačić, Lidija. 2008. Kultura tijela i „moć“ fizičke ljepote u savremenom društvu - ogled iz antropologije tijela, *Sociološki ogledi*, 1-2, 108-117.
- Žižek, Slavoj. 2009. Teror kao kategorija ljubavi, *Autsajderski fragmenti: časopis za kulturu, umjetnost i znanost*, 1-2, 13-29.

Mrežne stranice

- Prosvjetiteljstvo. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009. URL <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50722> (1.7.2019.)
- Uremović, Petra. Hrvatska književnost u 18. stoljeću. URL <http://hrvatskijezik.eu/hrvatska-knjizevnost-u-18-stoljecu/> (3.12.2017.)